

☞ Suomen verbit (osa 1)

pääluokista aikamuotoihin ja modukseen

a?toro Juha Metsäkallas · publikigita 2018-11-20

☞☞ Esipuhe

Turun Esperanto-yhdistyksen luku- ja opintopiireissä tuli puheeksi verbit. Miksi esperantoksi käytetään usein vain yksinkertaisia as/is/os/us-muotoja eikä esim. perfektin ja pluskvamperfektin kaltaisia liittomuotoja? Siis *ri estis*, ”hän oli”, eikä *ri estis estinta*, ”hän oli ollut”. Kun vielä opintopiirissä opettaja pljäytti eteemme tehtävän, jossa piti muodostaa mitä ihmeellisimpiä esperanton liittomuotoja, sormi meni minulta ja monelta muulta suuhun.

Kaivoin esille Esperantosta tekemäni [miellekartan](#), sieltä verbit ja ryhdyin kertaamaan, kuinka asia oikein meneekään. Tästä alkaa artikkelisarjani, jonka syntyi tuon kertauksen tuloksena. Artikkelisarjan aloitan selvittämällä joitakin verbeihin liittyviä käsitteitä ja kertomalla suomen verbijärjestelmästä.

☞☞ Suomen verbijärjestelmä

Eri kielten eri verbimuotoja voidaan kuvata neljän ominaisuuden kautta:

- pääluokka
- aikamuoto
- aspekti
- modus

☞☞ Pääluokka

Pääluokalla tarkoitetaan, onko verbi aktiivissa vai passiivissa. Aktiivi suomessa edellyttää tekijän ilmaisemista (*sinä luet*) tai kyseessä on vaillinaisesti taipuva verbi, joka voi yksinäänkin muodostaa lauseen. Vaillinaisuus tarkoittaa, ettei verbistä ole olemassa kaikkia persoonamuotoja – suomen verbithän taipuvat persoonissa: *minä olen*, *sinä olet* jne. Vaillinaisesti taipuvat verbit kuvaavat lähes poikkeuksetta luonnon-ilmioitä (*sataa*, *tuulee*, *myrskyää...*).

Passiivi korostaa tapahtumista, tekemistä. Passiivissa tekijäksi oletetaan jokin elävä olento, yleensä ihminen, vaikkei tätä mainita (*ovi avataan* : joku ihminen avaa oven). Passiivilauseissa ei siis ole subjektia mutta usein objekti (esim. edellä mainittu *ovi*).

Passiivia ei voi käyttää, jos tekijää ei mainita, mutta siksi oletetaan jokin ei-elollinen tekijä. Tällöin käytetään usein refleksiivistä verbiä (*?tua/?tyä*): *ovi avautuu*. Tästä seuraa, ettei refleksiverbeistä voi muodostaa passiivimuotoja.

Suomen passiivia voidaankin pitää neljäntenä persoonana ja vastaa joidenkin kielten ns. epämääräistä pronominia (indefiniittipronomini):

- *Sanotaan, että...*
- *Man säger, att...*
- *Mann sagt, daß...*
- *On dit que...*

Monien indoeurooppalaisten kielten varsinainen passiivi eroaa suomen passiivista monin tavoin:

- *Das Hause wurde von einem Makler verkauft.*
- *The house was sold by a broker.*

Objekti onkin lauseen subjekti (*das Haus, the house*), passiivi on aina liittomuoto (*werden verkauft, be sold*) ja tekijä ilmaistaa ns. agenttirakenteella (*von..., by...*). Indoeurooppalainen passiivi onkin enemmän objektin olotilan muutoksen kuvaus kuin itse tapahtuman korostus.

🔗🔗 Aikamuoto

Aikamuoto eli *tempus* ilmaisee tapahtuma-aikaa suhteessa puhehetkeen (*sinä luet*: lukeminen tapahtuu samalla hetkellä kuin lause lausutaan) tai kerrottuun viitehetkeen (*sinä luit eilen*: lukeminen tapahtui lauseessa mainitulla hetkellä). Suomen kielessä katsotaan yleensä olevan neljä aikamuotoa:

- preesens: *luen, luet, ...; luetaan*
- imperfekti: *luin, luit, ...; luettiin*
- perfekti: *olen lukenut, olet lukenut, ...; on luettu*
- pluskvamperfekti: *olin lukenut, olit lukenut, ...; oli luettu*

Toisinaan aikamuodoiksi lasketaan ns. liittopreesens (*olen lukeva*) ja liittoimperfekti (*olin lukeva*), joiden ajatellaan olevan futuuriaikamuotoja ts. ilmaisevan tulevaa tapahtumaa. Nämä muodot ovat tosin nykykielessä harvinaisia. Futuurina käytetään puhekielessä välillä ilmaisua: *tulen lukemaan*. Tämän muodon ongelma on, että tulla-verbi voidaan ymmärtää myös konkreettisesti, saapumiseksi: *saavun lukemaan*.

🔗🔗 Preesens

Preesens ilmaisee, että jokin tapahtuu parhaillaan tai yleisesti (*lapset kasvavat*). Suomessa ja muissa kielissä, joissa ei ole varsinaista futuuria, preesenssiä käytetään myös tulevista tapahtumista puhuttaessa. Tällöin virkkeessä on usein viittaus tulevaan aikaan: *luen huomenna*.

🔗🔗 Imperfekti

Aikamuodon nimi tulee latinan keskeneräisyyttä osoittavasta sanasta, joten **romaanisissa kielissä** (esperantoksi *latinidaj lingvoj*) aikamuodolla tarkoitetaan mennyttä, mutta jotenkin kesken jäänyttä toimintaa. Suomessa imperfektillä ei ole tuollaista keskeneräisyyteen viittaavaa merkitystä, joten oikeampi nimitys olisi **preteriti**, jota käytetään kielissä, joissa on vain yksi menneen ajan muoto (esim. esperanto).

Suomen imperfekti preteriti ilmaisee lähimenneisyydessä tapahtunutta toimintaa tai toimintaa, joka on jotenkin uusi asia. *Matti juoksi maratonin* tarkoittaa, että Matti juoksi sen hiljan, esim. viime viikolla, tai asia on muuten uusi, esim. joko puhuja tai kuulija saa tietää asiasta ensimmäisen kerran.

☞☞ Perfekti

Suomen perfekti on ns. liittomuoto, kuten esim. monissa indoeurooppalaisissakin kielissä. Perfektin liittomuoto koostuu olla-verbistä ja NUT-partisiipista (II partisiippi). Perfekti kuvaa mennyttä tapahtumaa, josta on jo aikaa, mutta joka jotenkin vielä vaikuttaa. Suomessa sillä toisinaan on myös vivahde, ettei asia välttämättä tule uutena kenellekään. *Matti on juossut maratonin* tarkoittaa, että juoksemisesta on jo aikaa.

Suomessa perfektiä käytetään usein preesenssin kanssa.

Tämän tien nimi on Hyttimestarintie, koska paikalla on ennen ollut lasitehdas.

Paikalla aiemmin sijannut lasitehdas on vaikuttanut siihen, että tien nimi nykyään on Hyttimestarintie. Germaanisissa kielissä (?ermanaj lingvoj; esim. saksa, ruotsi ja englanti) tämä ”paritus” on ehdoton: preesens ja perfekti kuuluvat yhteen, samoin imperfekti ja pluskvamperfekti. Tästä poikkeaminen on kielioppivirhe.

☞☞ Pluskvamperfekti

Pluskvamperfektiä käytetään ilmaisemaan tapahtumaa, joka päättyi ennen kuin jotain muuta tapahtui.

Tämän tien nimi oli Hyttimestarintie, koska paikalla oli ennen ollut lasitehdas.

Paikalla oli aiemmin sijannut lasitehdas, mikä oli vaikuttanut siihen, että tien nimi aiemmin, muttei enää, oli Hyttimestarintie.

☞☞ Aspekti

Kieliopillinen aspekti kuvaa jotenkin ajan etenemistä. Sen tarkka merkitys riippuu kielestä. Englannissa aspekti kuvaa tapahtuman kestoa (*You were running: Olit juoksemassa / You ran: Juoksit*). Arabiassa aspektilla ilmaistaan, sisältääkö verbi liikettä. Kiinassa taas...

Aikamuodon ja aspektin raja on varsin häilyvä monissa indoeurooppalaisissa kielissä. Usein aspekti esiintyy vain joidenkin aikamuotojen kanssa. Poikkeuksen muodostavat slaavilaiset kielet, joissa aikamuoto ja aspekti ovat selkeästi eri asioita siten, että monilla verbeillä on kaksi aspektimuotoa: **rajattu** ja **rajaamaton** (minulla ei mitään käsitystä, mitä nämä tarkoittavat).

Suomessa aspektiksi lasketaan *-ele-* -pääte: *luet* vast. *lueskelet*. Pääte ilmaisee pitkäkestoista, kenties päämäärätöntä tekemistä. Lisäksi monilla verbeillä on keskenolemisen vivahde: *Minä juoksen ympäri taloa*: juokseminen on kesken.

Suomessa objektin sijalla on myös vahva aspektuaalinen merkitys. Akkusatiivissa oleva kokonaisobjekti (*Luit kirjan*) korostaa, että tekeminen saatiin päätökseen. Partitiivissa oleva osaobjekti (*Luit kirjaa*) ei kerro tapahtuman kestosta eikä lopputuloksesta (Saitko luettua kirjan loppuun?).

☞☞ Modus

Modus ilmaisee tapaa, puhujan suhtautumista verbin kuvaamaan toimintaan. Tavallisimmat suomessa käytettävät tapaluokat ovat:

- indikatiivi eli tositapa: *luen, luet...*
- imperatiivi eli käskytapaa: *lue, lukekoon...*

- konditionaali eli ehtotapa: *lukisin, lukisit...*
- potentiaali eli mahtotapa: *lukenen, lukenet...*

Näiden lisäksi suomessa on pari erittäin harvinaista modusta. Muissa kielissä on muitakin, joista esperanton yhteydessä täytyy tietää **subjunktiivi**, jota joissakin kielissä kutsutaan konjunktiiviksi(*) ja esperantossa volatiiviksi. Yleisesti ottaen subjunktiivi ilmaisee epävarmuutta tai toivetta, mutta sen tarkka merkitys ja käyttö ovat kielikohtaisia. Suomeksi subjunktiivi voidaan toisinaan ilmaista konditionaalin tai imperatiivin avulla tai sitten käytetään VA-partisiippiin (I partisiippi) pohjautuvaa lauseenvastiketta: *Sinä sanoit lukevasi kirjan = Sinä sanoit, että luet kirjan.*

*: Tulee ihan koulun saksan opinnot mieleen. *Wenn ich Zeit gehabt hätte, wäre ich mitgekommen*, mitä sai takoa päähän kuin Juhani aapista.

osa 2 »

La origina artikolo estas publikigita 2018-11-20 en la retejo *Finna babilejo* kun rubriko "Suomen verbit (osa 1)". ?i tiu PDF-versio estas a?tomate kreita 2022-03-08. Vidu anka? la aliajn afi?ojn de tipo artikoloj, finnalingvaj.